

РЕИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ ИЛИ ЗАВРЪЩАНЕ КЪМ СОЦИАЛИЗМА

ФЕВРУАРИ'2014

При изготвянето на тази статия, безпристрастно и с респект към фактите, са взети всички мерки за осигуряване на обективна и точна информация, а данните, анализите и мненията са базирани на посочените източници по начина и обхвата, изложен в доклада. Анализът и прогнозата не изразяват политически пристрастия; не третират положително или отрицателно политическата констелация; не дават аргументи за ползата или за вредата от нея.

Авторите не носят отговорност за информация и материали, изхождащи от други източници и не носят пряка или косвена отговорност за неточно, непълно и превратно използване на информацията, представена в доклада. Без тяхното изрично писмено съгласие съдържанието на доклада не може да бъде променяно, преработвано, приспособявано, допълвано или от него да се изработват производни материали; не може да се цитира, освен за изследователски и учебни цели - докладът не е част от публичния, а от академичния дебат. За нанесените вреди се носи съответна имуществена отговорност.

Резюме

Правителството обяви, че ще предприеме мерки за „реиндустриализация“ на българската икономика, като закупи и възстанови дейността на производствени дружества, прекратили своето функциониране поради неплатежоспособност. Намеренията са насочени към две предприятия: „Химко“ – Враца и „Ремотекс“ – Раднево. Тук ще потърсим отговор на въпросите дали правителството може да съживи „Химко“ – Враца; с какви основания е взето това решение; вписват ли се идеите на управляващите в „реиндустриализацията“ така, както е дебатирана в Европейския съюз и определена в документите на Европейската комисия.

История

„Химко“- Враца е построено преди половин век с 2284 максимален брой работни места с цел производството на карбамид – капацитет 780,000 тона и амоняк - 60,000 тона, както и съпътстващи продукти (главно серовъглерод), газове и газови смеси, катализатори, окиси, пигменти и препарати за растителна защита¹. Основна суровина за производството е вносен природен газ².

След началото на 1989 г. предприятието започва да губи своите външни пазари³ и делът на продукцията, пласирана на местния пазар се увеличава. Последната година, през която заводът увеличава търговските си обороти⁴ е 1996. Причина за това са: девалвацията на българския лев, който през 1994 г. се обезценява с над 100%; сравнително ниската цена на природния газ; и относително високата международната цена на произвежданите от завода продукти. Тези фактори позволяват на комбината да задържи своята конкурентоспособност на международните пазари.

През 1996 г. икономическата конюнктура дава последен тласък на дейността на „Химко“. Валутният курс на лева спрямо щатския долар през годината се обезценява 6.6 пъти⁵ и отново дава конкурентно предимство на комбината на външните пазари. За добрите финансови показатели роля изиграва и силната обезценка на дълготрайните активи на завода, които се водят в неговия баланс по историческа цена, в пъти по-ниска от пазарната, което от своя страна драстично намалява начисляваните отчисления за амортизация. Ако активите бяха ревалоризирани навреме, финансовите показатели на завода биха били други, докато с обезценени активи предприятието се декапитализира.

Международната икономическа среда сериозно се променя през 1997 г. заедно с икономическия колапс, в който изпада България от средата на 1996 г.: настъпва азиатската криза и международното търсене на суровини и материали драстично се свива; държавите налагат протекционистична политика, което допълнително влошава международната пазарна конюнктура - през април 1997 г. Китай, който е потребител на минерални торове в световен мащаб, налага забрана на вноса на карбамид в страната; международните цени на карбамида спадат⁶, а „Химко“ държи 3.3% до 3.5% от световния пазар на този продукт; драстично се увеличават разходите за основните суровини⁷, които се използват за производството на торове, както и производствените разходи на предприятието. Всичко това закономерно води до спад на приходите през 1997 г.⁸ Печалбата също рязко спада и вече е 6.4 млн. долара⁹. В края на годината

дълговете на "Химко" възлизат на 33.5 млн. долара, от които 88% са краткосрочни задължения и то най-вече към Булгаргаз. Става ясно, че предприятието е станало неконкуретоспособно на външните пазари, цената на природния газ прави високи цената на неговата продукция, чиито продажби спадат, а загубите се увеличават.

Фактите доказват, че постигнатите добри резултати през предходните години не са в следствие на добър мениджмънт и технологични предимства, а на добрата конюнктура и на декапитализацията чрез ниски амортизационни отчисления и неразумно трупани дългове. След преоценката на активите през 1997 г., разходите за амортизация драстично скачат, а печалбите спадат.

Пазарната конюнктура продължава да е неблагоприятна и през 1998 г. Дълговете към "Булгаргаз" достигат 34 млн. лв. и с цел прекратяване на загубите карбамидното производство е спряно. Прекратена е и дейността на ведомствения ТЕЦ. През септември "Химко" спира напълно производството на карбамид. Два месеца след това комбинатът отново започва да работи, но само с 10-12 на сто от мощностите си. Ако комбинатът беше продължил работа с капацитет 50%, задълженията до края на 1998 г биха достигнат 117 млн. лв¹⁰. Произведената продукция обаче продължава да залежава в складовете, поради нейната неконкуретоспособност на външните пазари. Основен пазар на предприятието става българският, като от произведени 41 331 т карбамид на него са продадени 20 000 т.

През 1999 г. борбата за спасяването на "Химко" продължава, като фонд "Земеделие" отпуска кредитна линия на стойност 10.7 млн лв. Вследствие на отпуснатия ресурс комбинатът започва износ към съседните балкански държави, което натоварва неговите мощности от 12.5% в началото на годината до 50% през юли.

Поради липсата на мерки за подобряване на ефективността и конкурентоспособността на предприятието, то продължава да пласира своята продукция под себестойност и промените стават неизбежни. В началото на 1999 г. е взето решение за съкращаване на 505 души, като в крайна сметка в завода остават на работа около 1770 души. Загубата на предприятието за първото шестмесечие на 1999 г. е около 19 млн. лв.

Приватизацията

Приватизацията на комбината започва още по времето на правителството на Жан Виденов, като 25% от акциите на дружеството са приватизирани срещу инвестиционни бонове в първата вълна на масовата приватизация. Държавата остава мажоритарен акционер с дял от 82.6%, а най-големите дялове придобиват фондовете "Доверие" (5.93%), "Златен лев" (4.22%), "Акционер фаворит" (2%) и др. Общо индивидуални участници в масовата приватизация придобиват 3.35%, от които 2.5% са собственост на работниците в комбината.

Поради продължаващо влошаване на финансовите показатели на предприятието, от 1997 г. започват поредица от опити за неговата касова приватизация. За приватизация са обявени 57% от акциите на комбината, като първоначално минималната цена е определена на 68 млн. долара. След прекратяване на първата процедура поради явяване само на един кандидат, при втората процедура цената е увеличена на 100.2 млн. долара. За купувач е избран Стелар Глобал Корпорейшън, който се задължава да плати 123 млн. долара и да инвестира 118.075 млн. долара в продължение на

пет години. Процедурата претърпява неуспех след като Стелар Глобал не може да намери финансиране за сделката и изпада в тежко финансово състояние. При третата процедура минималната цена е намалена на 38.1 милиона долара, но нито един кандидат не подава оферта.

Четвъртата процедура започва през април 1999 г., като този път минимална цена не е обявена, но е поставено изискване на депозит за участие от 1 млн. лв. През този период по инициатива на КТ „Подкрепа“ 850 работници от „Химко“ учредяват РМД „Химко Приват“, като целта е приватизация на комбината в консорциум със стратегически инвеститор. В последствие се оказва, че стратегическият инвеститор е руският газов монополист „Газпром“, който поставя условия за своето участие в консорциума, а именно предприятието да получи възможност да купува природен газ директно от производителя, и правителството да даде гаранции за преките доставки.

След като такава гаранция не е дадена, оферти за покупка на „Химко“ са подадени единствено от IBE Trans of New York и BTC Partners с регистрация на Британските Вирджински острови. През юли за купувач е избран IBE Trans of New York, която е дъщерна на IBE Trade – световноизвестен производител на торове, част от IBE Group. Купувачът освен това се ангажира да инвестира в химическия завод 70 млн. долара през следващите пет години и веднага след сделката да осигури обратно финансиране за предприятието в размер на 10 млн. долара, като в най-скоро време увеличи натоварването до 50% от капацитета на завода.

Договорено е също така новият собственик да погаси задълженията на „Химко“ към „Булгаргаз“ в размер на близо 70 млн. лв. за десет години след гратисен период от една година за лихвите и четири години за главницата¹¹. Така, след продажбата държавният дял в предприятието е намалено на 18%, докато 8.76% остават в притежание на частни физически и юридически лица в следствие на масовата приватизация.

През 2000 г. ситуацията сериозно се влошава. Натрупаните загуби и задължения, основно към „Булгаргаз“, НЕК, БДЖ и работниците на предприятието надхвърлят 80 млн. лв. През месец април „Булгаргаз“ прекратява доставките си за завода и той спира работа. Благодарение на „Агрополихим“, който се нуждае от карбамид, за да произвежда течни торове и предлага на „Химко“ работа на ишлеме, работата на предприятието е възобновена.

В края на 2002 г. поради натрупаните дългове НЕК иска обявяването на предприятието в несъстоятелност и на 27 януари 2003 г. заводът окончателно спира. Дълговете на „Химко“ са над 150 млн. лева, а активите му са три пъти по-малко - около 43 млн. лева. През септември 2005 г. синдиците на „Химко“, както и представители на ръководството на дружеството внасят поотделно оздравителни планове. През 2007 г. украинецът Александър Беренбаум и негови български партньори регистрират „Ново Химко“ и изкупуват дяловете от предишните собственици срещу дълговете на завода в размер на 85.74 млн. лв. Те предлагат на съда оздравителна програма, която всъщност представлява програмата на синдиците, изготвена през 2005 г. и съдът я одобрява. За съжаление новите собственици така и не успяват да приведат завода в действие, но теглят заем, който „Ново Химко“ не успява да обслужва. С цел погасяване на натрупаните дългове, които към онзи момент вече възлизат на 160 млн. лв. в последващия период чрез цесия са продадени заводската ж.п. гара и 190 бункер вагона, както и жизненоважната за производството на комбината ТЕЦ, придобити от фирми на Христо Ковачки. Терминалът на „Химко“ на пристанище Варна-запад

също сменя собственика си и е придобит от конкурента "Агрополихим" - Девня. В края на 2009 г. за пореден път се осъществява промяна в собствеността на завода, като този път дружеството е придобито от бляговградския строителен предприемач Николай Галчев чрез "Талчев инженеринг". През юли 2012 година процедурата по несъстоятелност на завода е възобновена и в началото на 2013 г. съдът за втори път обявява фалита на „Химко“. Според вписания в Търговския регистър последен финансов отчет на комбината за 2010 г. активите са оценени на 149 милиона лева, а дълговете са общо 212 милиона лева. Най-голям е делът на задълженията към НЕК и „Булгаргаз“. Същевременно над 350 бивши химици осъждат завода за неизплатени заплати в размер на близо 1 млн. лв.

Предложението на правителството и неговото основание

В своите изказвания премиерът и министърът на икономиката не споделят с какви основания е взето решението за „Химко“ – Враца. Информацията, която е огласена към настоящия момент е, че държавата ще откупи предприятието от настоящите собственици за 50 млн. лв., като това ще стане чрез БЕХ предвид ограниченията на ЕС за държавна помощ. Очакванията са, че 95% от тази инвестиция ще бъде възстановена в рамките на един месец под формата на съдебнопризнати вземания на кредиторите на комбината – „Булгаргаз“, НЕК и НАП, което предполага значителна редуция на тези вземания, тъй като към момента общите дългове на „Химко“ възлизат на 212 млн. лв. В бъдеще очакванията са, че ще бъде привлечен стратегически инвеститор, който ще поеме основните инвестиции в предприятието. Изказаните предположения към момента са, че заводът ще бъде придобит от руски инвеститор, който ще осигури доставка на евтин природен газ за дружеството. Украински и арабски инвеститори също се споменават за потенциални купувачи на комбината. Основният позитив, който се очаква е социален - нови работни места, което би било реализация на социалната правителствената политика за в райони с висока безработица.

От друга страна се виждат интересите на бившето ръководство на „Химко“ Враца с основен изразител бившият генерален директор на „Химко“ инж. Кирил Петков¹². През всичките години след освобождаването му като директор на „Химко“ и особено осезателно след спирането на завода през 2002 г., начело на ръководен от него екип от специалисти, той прави периодични анализи на състоянието на химическата промишленост в България и основно на производството на минерални торове, както и предлага програма и планове за възстановяване дейността на „Химко“. Екипът досега е изготвил 6 анализа, в които са очертани възможности за възобновяване на производството¹³ и сега приключва своето последно предложение за съживяване на „Химко“.

Решението на правителството се основава на тези доклади и анализи. От публичните изказвания на инж. Петков¹⁴ може да се придобие представа за основните идеи, които могат да бъдат резюмирани в три основни точки:

1. Исторически данни за развитието на химическата промишленост и в частност на производството на минерални торове в България от времето на социализма до наши дни.

2. Настоящо технологично състояние на торовата промишленост в България и най-вече на мощностите на „Химко“ – Враца, включително производствен капацитет, спазване на нормите за опазване на околната среда, състояние на мощностите и т.н.

3. Описание на възможностите за възстановяване на производството в завода и изготвяне на програма за осъществяване на тези възможности, включително като разход на финансови ресурси и време за изпълнение.

Основните аргументи са следните:

- Планът за възстановяване на дейността на „Химко“ се базира на рестартиране на 5-та амонячна и 7-ма карбамидна инсталации, като първоначално тези инсталации се предвижда да работят с 22.5% от максималния си капацитет. Според изготвените доклади посочените линии са сравнително нови, въведени са в експлоатация през 1983 г. и имат експлоатационен живот общо 40 години. Т.е. може да се очаква тяхната експлоатация да продължи още около 15 години. Предполага се, че откраднати електрозахранващи медни кабели и ел. съоръжения, както и кородиралите такива биха могли да бъдат подновени и ремонтирани без това да повлияе на икономическата съобразност на проекта.
- Според анализите, разходите за производството на амоняк и на негова база азотни торове, 75-80% от които са за енергийните ресурси (природен газ, ел.енергия, вода), са с около 10% по-ниски от същите разходи в другите два торови завода в България.
- Постигането на икономическа ефективност се основава на допускането, че другите два производители на минерални торове работят с производствен капацитет между 60 и 80%, което предполага, че производство при първоначален капацитет от 22.5% на завода ще бъде рентабилно и конкурентноспособно. Т.е. в случая концепцията се основава на хипотеза.
- Според направените анализи, неблагоприятната ножица в последните месеци между цените на природния газ и цените на азотните торове е само едно неблагоприятно, но временно ценово съотношение, което не може да бъде основание за отмяна възстановяването на производството, тъй като продукцията на завода ще излезе на пазара след около 15 месеца. Отново хипотезата е, че ценовите равнища ще бъдат променени в полза на предприятието.
- Поради високото равнище на технологията и оборудването на двете инсталации, производството на амоняк и карбамид ще отговаря на актуалните европейски изисквания и на българските нормативни документи за безопасност и допустимост на вредни емисии, като това твърдение е подкрепено с конкретни цифри.
- Проблемът с липсата на електрозахранване се предлага да бъде решен или чрез преговори със собственика на бившата фирмена ТЕЦ, или чрез изграждане на собствена газова централа, което би забавило пуска на завода с 6-8 месеца. Вода се предполага да бъде доставяна срещу заплащане чрез „Напоителни системи“ от язовир „Дъбника“. Проблемът със заводската ж.п. гара се предлага да бъде решен чрез организиране на автомобилен транспорт за продукцията на комбината. Същото решение се предлага и за продаденото пристанище на предприятието.
- Продукцията на завода - около 180 х. тона карбамид и 105 х. тона амоняк годишно се предвижда да бъде пласирана основно на вътрешния пазар (70%-80%) а останалите 20%-30% - за износ, като за основни дестинации са посочени Турция, Гърция и Македония.

- С увеличаването на произвежданата продукция до 320 х.тона карбамид, който ще бъде достигнат през втория етап на възстановяване на дейността, се предвижда износът да достигне 120-150 х.тона чрез диверсификация на експортните пазари, като ще се използва терминалът на пристанище Лом.
- Необходимите първоначални разходи за възстановяване на дейността на завода, извън инвестицията от 50 млн. лв. за неговото придобиване, се предвижда да бъдат 10-12 млн. лв., като се очаква инвестицията да се възвърне за 3-4 години.
- Необходимият персонал за стартиране на дейността на комбината първоначално се предвижда да бъде 550 човека в основното производство и още 300 в съпътстващи дейности.

Реалистичност на направените допускания

Основните рискови обстоятелства при изпълнение на плана за възстановяване на „Химко“ – Враца са следните:

Липсва задълбочена **оценка на пазарната конюнктура** при производството на минерални торове в регионален и световен мащаб. В докладите се правят хипотези за възможно търсене на продукцията на торовия завод без сериозни доказателства. Спазването на европейските екологични и енергийни норми не е основание за конкурентоспособност.

Не е анализирана и изключително силно **изменената среда** през последните години - в световен мащаб бяха изградени значителни мощности за производство на минерални торове; продължава изграждане на такива мощности в момента.

В някаква степен е анализирано **изменението на цената и търсенето на минералните торове** в световен мащаб, но е подминато очакването, че производството и съответно запасите на торове ще расте по-бързо от търсенето, което ще увеличи наличните запаси.

Цената на природния газ, доколкото е анализирано нейното изменение, почива на пожеланието предприятието да бъде закупено от стратегически инвеститор, който да има възможност да доставя газ на ниски цени директно на завода, което ще окаже благоприятно влияние върху цената на произвежданите от комбината продукти. Върху подобно изключение за цената изглежда се гради и решението на правителството и появилите се спекулации на тази тема говорят, че това е съществена част от плана за възстановяване дейността на завода. Следва да бъде посочено, че при предишни искания на инвеститори при приватизацията на торовите заводи държавата да поеме гаранции относно възможни механизми за газови доставки на по-ниска цена, нито едно правителство не ги е удовлетворило, въпреки че понастоящем подобно решение не е изключено.

Сериозен проблем за завода представлява **липсата на собствени източници за енергоснабдяване**. Както вече беше споменато ТЕЦ-ът, електроснабдяването и водоочистващата инсталация са собственост на фирми на Христо Ковачки, чието ползване със сигурност би оскъпило продукцията на комбината или би наложило допълнителни инвестиции.

Липсата на складови бази в пристанищните комплекси е предпоставка за бъдещи проблеми при износа на продукцията.

Основното предизвикателство пред „Химко“ обаче е **търсенето на неговата бъдеща продукция**. Във всички разработки по отношение на състоянието на завода и възможностите за неговото рестартиране не присъства задълбочен анализ на развитието на пазара за селско-стопанска продукция, с която пазарът за минерални торове е неразривно свързан.

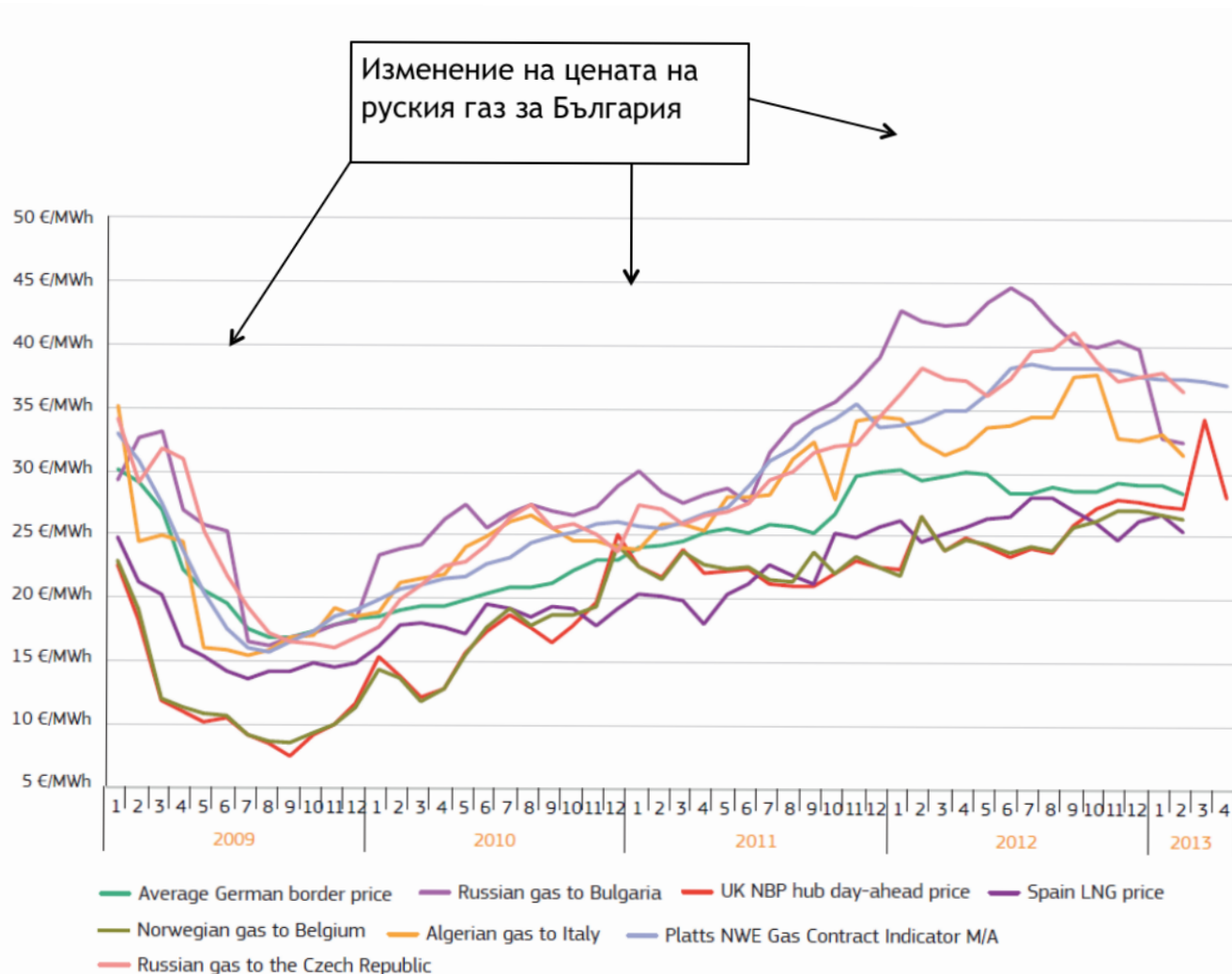
Няма също така **очаквани тенденции за пазара на нефтопродукти**, както и на цените на природния газ, която е основна суровина за производство на минерални торове. Глобалното селскостопанско развитие е все по-силно свързано с развитието на пазарите за енергийни суровини. С възстановяването на световната икономика очакванията са, че цените на петрола също ще се повишават. В настоящия момент очакваните цени на петрола в средносрочен план са за цени между USD 110 и USD 140 за барел¹⁵.

Влиянието на посочените обстоятелства.

Липсата на адекватна оценка на пазарната конюнктура предполага извършване на сериозни инвестиции на базата на недоказани допускания и пожелания за развитието на пазара. Бизнес планът, който аргументира взетото решение за възобновяване дейността на завода е неизвестен. Неизвестни са и други ключови параметри - стойността на инвестициите, размера на паричните потоци, които тези инвестиции ще генерират с течение на времето, на каква база е изчислен срокът за откупуване на инвестицията. Последиците може да са загуби и провал на инвестиционното намерение.

Липсата на собствени енергийни източници и складови площи. Търсене на решение на тези въпроси едва след откупуването на завода от държавата е почти сигурна гаранция, че бъдещата дейност ще се сблъска с непредвидени към настоящия момент проблеми. Липсата на яснота за електрозахранването още веднъж поставя под много сериозно подозрение дали има изготвен бизнес план, тъй като разходите за това са съществени и ще се отразят на цената на продукцията. Очакването, че продукцията на предприятието може да бъде пласирана основно чрез автомобилен транспорт ще оскъпи продукцията. Нови складови бази и пристанищна инфраструктура може да се наемат или изградят, но това изисква голям оборотен кредит. При неблагоприятната си финансова история, „Химко“ едва ли би получил такъв банков кредит. България внася скъп природен газ от Русия в исторически план, което се вижда от графика 1. Това означава, че се разчита на неценови фактори.

Графика 1. Сравнение на цените на доставяния природен газ в ЕС¹⁶

Източник: European Commission, Quarterly report on European gas market, Volume 6, Issue 2, Second Quarter 20

От друга страна, въпреки че търсенето на карбамид се очаква да расте с около 3.8% на година, то предлагането ще остане по-високо и ще нараства с по-бързи темпове и за периода 2015-2017 г. се прогнозира предлагането на карбамид в световен мащаб да е и дори да надхвърли търсенето с около 6%, както се вижда от таблица 1. Основна причина за тези излишъци е масивното откриване на нови мощности за производство на минерални торове през 2016 и 2017 г. В момента се строят четири огромни торови завода, от които два в Русия на EuroChem на обща стойност 5.4 млрд. долара и с годишен капацитет от 6.6 млн. тона, в Аржентина на Vale на стойност 5.9 млрд. долара и с годишен капацитет от 4.53 млн. тона и в Канада на K+S на стойност 3.25 млрд. долара и с годишен капацитет от 2.86 млн. тона. Всичките тези заводи ще влязат в експлоатация през следващите няколко години. Съгласно изследване на аналитичния институт CRU¹⁷ само през 2015 г. мощностите за производство на карбамид в световен мащаб ще се увеличат с 28%, като 57% от това увеличение ще се пада на Китай. Като брой най-много мощности за производство на карбамид през последните години са построени в региона на Близкия изток и Северна Африка (БИСА), като мощностните в този район ще продължат да се увеличават и през следващите години. Трябва да се отбележи, че за разлика от другите райони в света, които в по-голяма степен се опитват да задоволят местното търсене на торове, в БИСА изгражданите мощностни са ориентирани основно за износ. А именно това са районите най-близо до България. През 2014 г. и 2015 г. предлагането на карбамид в света ще се увеличи с допълнителни 48%.

Таблица 1. Очаквано търсене и предлагане на карбамид 2013 – 2017 г.

Световен баланс на търсене и предлагане на карбамид милиони тонове					
	2013	2014	2015	2016	2017
Предлагане					
Капацитет	198.4	207.0	214.6	221.3	236.3
Предлагане общо	182.1	188.6	195.3	202.3	207.4
Търсене					
Минерални торове	143.2	147.6	151.4	154.4	157.4
Неминерални торове	28.6	30.5	33.6	36.1	37.1
Търсене общо	171.8	178.1	184.9	190.6	195.2
Потенциален баланс	10.3	10.5	10.4	11.7	12.2
% от предлагането	6.0%	5.9%	5.6%	6.1%	6.3%

Източник: International Fertilizer Industry Association, 81-st Annual Conference, June 2013

Същевременно благодарение на увеличения добив на шистов газ, най-вече в САЩ, се очаква допълнителна експанзия на строителство на торови мощности поради много по-ниската цена на този вид газ от стандартно извличания природен такъв. Това допълнително ще засили конкуренцията в сектора и ще доведе до задържане и намаляване на цените на минералните торове. Така например, само през 2011 г. производственият капацитет за производство на карбамид и амоняк в САЩ се е увеличил с 15.8 млн. тона, като до 2017 г. се очаква той да нарасне с още 7 млн. тона.

Възможни последици.

На базата на горепосочените данни е ясно, че едно производство от около 180,000 тона годишно, което тепърва стартира, ще бъде много трудно да се пребори за пазарен дял в този силно конкурентен сектор. Да се разчита на старата слава на "Химко", когато той е произвеждал 3.5% от световното количество карбамид в настоящия момент не е много рационален аргумент за възобновяване на неговото производство. "Химко" може да разчита единствено да пласира продукцията си на местния пазар, където пък той ще срещне конкуренция от другите два торови завода, които през последните години са направили значителни инвестиции в нови мощности и са привлекли стратегически партньори и know-how на световно ниво.

Адресиране на отговорността при управление на риска.

От всичко казано до тук става ясно, че целият риск от предприетото начинание за възобновяване на дейността на „Химко“ пада върху правителството. Ясно е, че мениджърите на завода, които ще бъдат назначени от правителството, ще прехвърлят проблемите по рестартиране работата на завода, които неминуемо ще възникнат в бъдеще, върху правителството и ще очакват неговата подкрепа, най-вече финансова такава. Не е изключено правителството в определен момент да се яви в ролята на защитник на частни икономически интереси на контрагенти на предприятието, които биха се съгласили да предоставят жизнено-важни ресурси за неговото функциониране срещу определени отстъпки или законодателни и регулаторни инициативи в техен интерес. По този начин държавата би могла да се превърне в заложник на интереси, които са в разрез с обществените такива единствено поради факта, че вече ще е

изразходвала сериозен финансов ресурс, който не би искала да загуби.

Възможни управленски действия за неутрализиране на рисковете.

Основното решение за неутрализиране от страна на правителството на посочените рискове, в случай че държавата счита възобновяването на производството на "Химко" за възможно и рентабилно, би било да намери стратегически инвеститор, който да закупи завода, ако е необходимо с нейно посредничеството и който да възстанови неговото производство. От историята на завода е видно, че такива инвеститори е имало непрекъснато и въпреки това нито един от тях не е успял да възстанови работата му. В случая правителството разчита, че бившият управленски състав на комбината ще направи това, но по всичко към настоящия момент личи, че подобно намерение не почива на никакви задълбочени аргументи.

Всъщност от гледна точка на правителството, единственият аргумент, който има огромна тежест при неговото решение изглежда е обещанието за откриване на нови 850 работни места. Районът на Враца е част от Западна България, който от своя страна е най-изостаналият регион не само в България, но и в целия Европейски съюз. От тази гледна точка едно подобно решение на правителството може и да има своето основание при условие обаче, че то почива на действително задълбочен анализ. В случая по всичко изглежда, че това не е така и че планираната инвестиция от 50 млн. лв. ще бъде поредното наливане на средства в nereформирани сектори и спорни начинания, където пазарната ефективност е последния аргумент, на който се опира даденото решение.

Реиндустриализация или държавна намеса в икономиката

Има сериозно разминаване в смисълът на термина "реиндустриализация" по начина, по който той се употребява в контекста на дебата в Европейския съюз и на този в България. Дебатът на Европейско равнище започва още след началото на световната икономическа криза и особено се задълбочава след 2010 г. – 2011 г., когато става ясно, че изходът от кризата няма да е нито толкова лесен, нито толкова бърз. На 28 октомври 2010 г. Европейската комисия приема Съобщение, озаглавено "Интегрирана индустриална политика в ерата на глобализацията", който документ става основен стълб в приетата "Стратегия Европа 2020". В края на 2012 г. Европейската комисия поставя за цел пред държавите-членки делът на индустриалния сектор в Съюза от 15.2% да достигне 20% до 2020 г. Поставената цел е в следствие на факта, че делът на индустриалното производство и неговото значение е спаднало в ЕС през предходното десетилетие. Нещо повече, между държавите-членки има сериозни диспропорции в дела на индустриалното производство, което Комисията разглежда като една от основните причини за трудностите при преодоляването на разразилата се икономическа криза в еврозоната и в ЕС¹⁸. Въпреки че намалелият дял на индустриалният сектор може да бъде обяснен със значителното развитие на сектора на услугите, малкият дял на индустрията води след себе си загуба на международна конкурентоспособност на съответните държави.

От тази гледна точка се налага преосмисляне на ролята на индустриалните политики в държавите-членки. Има две възможни опции, между които отделните държави могат да избират: от една страна е стратегия, която поставя в основата си създаване на добавена стойност за клиентите. От друга страна страните могат да приемат за основа глобалния тренд за рестрикция в ръста на заплатите, което при най-лошия сценарий може да доведе до разпадане на обществото и на неговите ценности. Индустрията

е основният източник на технологичен прогрес, с допълнителен ефект на добавена стойност в много странични сектори, тъй като се фокусира върху два основни стълба: научноизследователска и развойна дейност и експортен капацитет. В тази връзка политиките, базирани понастоящем на повишаване на конкурентоспособността чрез намаляване на разходите и заплатите има много неблагоприятен ефект върху заетостта, което от своя страна ограничава вътрешното търсене.

На 6 юни 2013 ЕК организира европейска конференция за индустриална политика в Брюксел, озаглавена "Индустриален ренесанс". Основните въпроси, разглеждани на конференцията са свързани с тезата, че без индустрия рецесията ще бъде по-дълбока, задават се въпросите какво да се направи, за да се рестартира индустрията и как да се финансират инвестициите в индустрията след банковата криза, както и се обсъждат други възможности за финансиране извън банковото кредитиране.

В следствие на всички тези дебати и конференции на 22 януари 2014 г. Европейската комисия излиза със Съобщение, озаглавено "За европейски индустриален ренесанс"¹⁹, чрез което ЕК е решена да накара държавите-членки да признаят централната роля на индустрията за създаването на заетост и икономически растеж, както и че конкурентоспособността, свързана с индустриалното производство е ней-важната област, която изисква разработването на конкретни политики. С това свое съобщение Комисията приканва Съвета на ЕС и Парламента да приемат предложения относно секторите енергетика, транспорт, комуникационни мрежи, както и да предприемат законодателни мерки, свързани с пълното оформяне на вътрешния пазар.

Основните усилия за индустриална модернизация, според Комисията, трябва да са насочени към инвестициите, ресурсната ефективност, новите технологии, умения и достъп до финансиране, подкрепени от съответните европейски фондове. Според ЕК необходимо е в Европа да бъде изградена по-прозрачна и олекотена от гледна точка на рерулациите бизнес среда, както и да се повиши ефективността на публичната администрация на европейско, национално и локално ниво, което касае хармонизация на вътрешните стандарти, прозрачни и открити обществени поръчки, патентна защита и ефикасна икономическа дипломация по отношение на трети страни.

Комисията подчертава, че настоящата икономическа рецесия разкрива огромната важност и сериозната необходимостта от възраждане на индустрията в ЕС от гледна точка на икономическата устойчивост. Ролята на индустрията в Европа е много повече от елементарното извличане на природни и енергийни ресурси, както и от бизнес или потребителски услуги. Над 80% от износа на ЕС представлява индустриални стоки и също такъв е дялът на частните изследвания и иновации, извършвани и насочени към индустриалния сектор спрямо общия им обем. Всичко това показва, че значението на индустриалния сектор е много по-голямо, отколкото показва неговият размер като дял от БВП. Почти 25% от работните места са в индустриалния сектор, в който са заети обикновено високо квалифицирани специалисти. Всяко работно място в производствения сектор създава допълнително от половин до две работни места в другите сектори. Въпреки това, от 15.1% през лятото на 2013 г. добавената стойност на индустриалния сектор в европейския БВП спада допълнително и де факто е много под целта от 20% за 2020 г. съгласно Съобщението на Комисията от 2012 г.

Основните приоритети, според ЕК, които трябва да бъдат следвани в подкрепа на конкурентоспособността на европейската индустрия са следните:

- Засилване на основните направления на конкурентоспособността в индустрията и свързаните с нея политически решения, имайки предвид важността на приноса на индустрията в цялостното икономическо развитие на ЕС;
- Максимизиране на потенциала на вътрешния пазар чрез развитие на необходимата инфраструктура, предлагайки стабилна, опростена и предсказуема регулаторна рамка в полза на предприемачеството и иновациите, интегрирайки капиталовите пазари, подобрявайки възможността за обучение и мобилност на гражданите и окончателно оформяне на вътрешния пазар за услугите като основен допълващ фактор за индустриална конкурентоспособност;
- Предприемане на мерки на вътрешния пазар и на международно ниво за осигуряване на достъп до енергия и природни ресурси на достъпни цени, които отразяват международните условия;
- Внедряване и прилагане на европейски финансови инструменти, базирани на ефективна комбинация от Програмата COSME (Конкурентоспособност на предприятията и средния и малък бизнес), Хоризонт 2020, Структурните фондове (регионалните фондове за минимум 100 млрд. евро) и националните фондове за насърчаване на иновациите, инвестициите и реиндустриализацията;
- Възстановяване на нормалното кредитиране на реалната икономика чрез засилване ролята на ЕИБ към кредитиране на иновации и индустриални проекти. Същевременно ЕС трябва да насочи усилия за преодоляване на оставащите недостатъци, дължащи се на фрагментацията на финансовите пазари и да създаде условия за развитие на алтернативни източници за финансиране;
- Улесняване на процеса на интеграция на европейските фирми и специално на СМЕ в глобалната верига на добавена стойност с цел увеличение на тяхната конкурентоспособност и осигуряване на достъп до глобалните пазари при по-благоприятни конкурентни условия.

Както е видно от представените приоритети, Европейската комисия изобщо не говори за някакво директно участие на държавата в развитието на индустриалното производство като пряк участник. Напротив, основното послание на Комисията е, че държавите-членки трябва да изградят законова рамка и регулаторен профил, които да подпомогнат частния бизнес и най-вече средните и малки предприятия като ги насърчат да извършват инвестиции и иновации в сектора на индустриалното производство. Прякото участие на държавата в управлението на индустриални предприятия не само не се насърчава, но то де факто е и забранено чрез разпоредбите, касаещи държавните помощи. И в тази връзка правителството явно съзнава, че чрез пряката намеса на държавата при откупуването на "Химко" ще наруши именно посочените разпоредби, което го и принуждава да заобиколи тези изисквания като извърши операцията чрез БЕХ, а не директно.

Заклучение

Решението, което предлага правителството във връзка с възраждането на българската индустрия не е част от дебата за реиндустриализация, който тече на европейско ниво. Основната цел на съобщенията на Европейската комисия е да накара държавите-членки да признаят първостепенната роля на индустрията в икономическото развитие на всяка страна и да създадат такива бизнес условия, които да насърчават иновациите

и инвестициите в индустриални производства. Тези цели почиват на разбирането, че глобалните промени в търговията и промените в секторната структура на икономиките причинява вътрешни и външни дисбаланси. Тези дисбаланси значително нараснаха по време на настоящата финансова и икономическа криза и са в основата на икономическите диспропорции между страните в Европейския съюз, което налага преосмисляне на значението на индустриалната политика за възстановяване и устойчиво развитие на европейските икономики.

За съжаление в България горният дебат изобщо отсъства. Идеите, които се налагат и дебатират в обществото, въпреки използваната европейска фразеология, са в дисонанс с европейския дебат. Историята на "Химко" е пример за неадекватността на методите, използвани при централизираната икономика, когато те трябва да се прилагат в една коренно променена среда. Тъжната съдба на завода е доказателство до какво води забавянето на реформите, които в началото на прехода драстично изостанаха в сравнение с промените в останалите страни от бившия социалистически блок. Тази съдба не е следствие на демократичните промени, а на опита за запазване функциониране на една разпаднала се система в коренно нова и динамична пазарна среда. В тази връзка е погрешно правителството да играе на тънката струна на носталгичния сентимент на населението за силната икономика на България по време на тоталитарното управление, насърчавайки тази носталгия с внушението, че разрухата се дължи на демократичния преход. Същевременно не е обществено приемливо да се насочват бюджетни ресурси за възраждане на едно предприятие, което в последствие да бъде продадено на стратегически инвеститор, близък до управляващите, на който най-вероятно ще се наложи да бъдат направени отстъпки, които да компенсират ангажираността на този инвеститор с едно неконкурентно предприятие. Възраждането на „Химко“ може и да даде аргументи в полза на тезата, че правителството изпълнява програмата си за създаване на нови работни места, съгласно своите предизборни обещания. За съжаление обаче, когато тези обещания за разкриването на 250,000 нови работни места в рамките на настоящия парламентарен мандата са направени, никой не си е представял, че това ще стане буквално чрез ангажиране на държавата с икономическото управление на фалирала предприятия или такива в изключително тежко финансово състояние.

БЕЛЕЖКИ

¹ Технологично оборудване на предприятието има следната структура: 4 реформинг-инсталации, 6 инсталации за синтез на амоняк, 7 инсталации за производство на карбамид, 2 турбогенератора, инсталация за производство на серовъглерод, инсталация за производство на въглероден двуокис, катализаторна инсталация.

² Вносните суровини представляват 92% от необходимите за работа на предприятието.

³ 92% от продукцията на предприятието е предназначена за износ.

⁴ През 1994 г. е реализирана продукция за 108.1 млн. щ. д., през 1995 г. оборотът се увеличава до 150.6 млн. щ. д., докато през 1996 г. нетните приходи от продажби достигат 158 млн. щ.д.

⁵ От около 70 лв. в началото на годината, в нейния край валутният курс на лева спрямо щатския долар вече е над 500 лв. за долар.

⁶ От 174 щ. д./т през януари 1997 г. цената на карбамида на международните пазари спада до 104 щ. д./т през август

- ⁷ Средната цена на природния газ достига 105 долара/хм³, което представлява увеличение с около 20 долара/хм³ спрямо предходните години.
- ⁸ Приходите на предприятието през 1997 г. се свиват с 32% спрямо тези от 1996 г. и достигат 120 млн. долара.
- ⁹ Изчислена на база среден годишен валутен курс на лева към долара от 1.85 лв. за щатски долар.
- ¹⁰ В действителност те надхвърлят 50 млн. лв., а загубата за 1998 г. е 35 млн. лв.
- ¹¹ Впоследствие държавата отписва част от задълженията на „Химко“ към „Булгаргаз“ и те остават около 54 млн. лв.
- ¹² Инженер Петков е зам. директор по производството и развитието на комбината през периода 1975 г. – 1985 г. През 1986 г. той става за кратко председател на Стопанско обединение „Химическа промишленост“. През периода 1987 г. – 1989 г. е назначен за заместник председател на Стопанско обединение „Агробиохим“, където го заварват промените на 10 ноември. От 1990 г. до 1997 г. той заема поста на изпълнителен директор на „Химко“ – Враца, от където е освободен след идването на власт на правителството на ОДС.
- ¹³ През 2002 г. е изготвен първият „Анализ на актуалното състояние и възможности за възстановяване на Химко“, който е обновен през 2005 г. и през 2008 г. Първият оздравителен план на завода, предложен през 2005 г. и приет от съда е изготвен именно от екипа на инж. Петков. През 2011 г. е изготвен обзорен доклад „Минералните торове в България /1989 г. – 2010 г./“, като в обзорен анализ е представена накратко историята на пускане, модернизация и развитие и частично спиране на производствените мощности и предприятия от торовия сектор на България в годините на прехода /1989-2010 г./. Направена е сравнителна оценка на касовата приватизация на торопроизводителите /1999 – 2000 г./. През същата година излиза и „Предварителна оценка на актуалното състояние на „Химко“, възможности за и целесъобразност от възстановяване на дейността и развитие“. През следващата 2012 г. екипът на Кирил Петков публикува и последния си анализ на тема „Минералните торове в България в годините на финансовата и икономическа криза /2008 – 2011 г./“.
- ¹⁴ OECD – FAO Agricultural Outlook 2012 – 2021.
- ¹⁵ ЕК измерва цената на природния газ като евро на MWh. Съгласно официалния калкулатор на Energy Market International 1 MWh = 93 м³ газ.
- ¹⁶ Global Fertilizer Market Outlook, January 2013 .
- ¹⁷ Така например държавите с най-голям дял на промишлено производство в Съюза са Чехия (24.7%), Ирландия (23.3%), Унгария (22.7%) и Германия (22.4%). В другия край на скалата се подреждат Гърция, Франция и Великобритания, в които производственият сектор заема дял под 10% от техните икономики.
- ¹⁸ Същността на посочения аргумент е представен в анекса към настоящия анализ .
- ¹⁹ Commission calls for European Industrial Renaissance, 22 January 2014.